

УДК 330.322.2:338.43

I. Savitska, candidate of Economics Sciences, assistant State Agrarian and Engineering University in Podilya

INVESTMENT DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN MODERN CONDITIONS

Annotation. *The article highlights features of investment activity of agriculture in Ukraine. Discusses the problems of investment development of agriculture in the conditions of market transformations. In General, the characteristics of the main forms of investment in the industry. Determined the proportion of investment in agriculture to total volume in the economy. Analyzed the dynamics of the level of budget financing of agriculture and the trend of reducing it. The analysis of the actual distribution of resources according to planned. Determined the level of the production subsidy. Characterized by the allocation of resources under various categories: crops, livestock and food security. According to the Law № 719-VII on the State budget of Ukraine for 2014 analyzed expenditures on the agricultural sector. Determined the rate of growth of foreign direct investment in agriculture, forestry and fisheries. Identifies the main countries which are investors in the agricultural sector of Ukraine: Cyprus, Germany, Denmark and others. The analysis of foreign investment in 201-first half of 2014, the dynamics of foreign trade of Ukraine for the period of 2010– first half of 2014 in agriculture. This analysis helped to determine the level of interest of the foreign sector in the production of the aforementioned areas. It was determined that the main factors that hinder the inflow of investments in agriculture are: inconsistent state investment policy in agriculture; undeveloped innovation infrastructure; excessive wear and lack of conditions not only advanced but also simple reproduction of fixed assets, low level of profitability of agricultural enterprises and unfavorable conditions for small business in rural areas.*

Keywords: *investment, agriculture, investment process, capital investments, budget expenditures, subsidies, investment climate.*

С.І. Савіцька, кандидат економічних наук, асистент ПДАТУ

ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Висвітлено особливості інвестиційної діяльності сільського господарства в Україні. Проаналізовано динаміку рівня бюджетного фінансування сільського господарства та тенденції його скорочення. Проведений аналіз відповідності фактичного розподілу ресурсів згідно запланованих. Охарактеризовано розподіл державних ресурсів на рослинництво та тваринництво. Проведено аналіз іноземних інвестицій за 2013-2014 рр. Розглянуто динаміку зовнішньоторговельної діяльності України за період 2010 р.- I півріччя 2014 р. у сільсько-

му господарстві. Визначено проблеми, які гальмують розвиток інвестиційної діяльності та знижують конкурентоспроможність галузей сільського господарства. Наведені пропозиції щодо удосконалення інвестиційної діяльності аграрного сектору.

Ключові слова: інвестиції, сільське господарство, інвестиційний процес, капітальні вкладення, бюджетні видатки, субсидії, інвестиційний клімат.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Україна володіє 36% запасів чорноземів, маючи лише півпроцента території Землі, виробляє більше 55% світової соняшникової олії, 16% кукурудзи і більше 10% зерна. Країна є найбільшим експортером олії у світі, а в експорті зерна поступається лише США. АПК вже дає більше ніж 17% українського ВВП і майже третину експортних надходжень, не кажучи вже про те, що навіть в умовах конфлікту на Донбасі сільське господарство залишається єдиною галуззю української економіки, де зберігається зростання.

Україна могла би утричі збільшити виробництво аграрної продукції, якби залучила хоч половину від 150 млрд. доларів світових інвестицій в АПК. Прибутковість інвестицій у виробництва зернових в Україні нині становить до 20% річних, а це означає, що повернення інвестицій відбудеться за два-три роки і навряд чи у світі є багато країн, які можуть запропонувати своїм інвесторам такі умови [4]. Проте інвестори не поспішають вкладати кошти у сільське господарство України через нестабільність курсу гривні, яка не дозволяє інвесторам адекватно планувати свою діяльність, та питання сплати ПДВ, із яким також немає остаточної ясності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам розвитку інвестиційної діяльності на макrorівні держави та мезорівні галузевого виробництва присвячені наукові праці А. Гайдуцького, М. Герасимчука, Б. Губського, М. Дем'яненка, І. Зайцевої, О. Коцюби, М. Кісіля, Ю. Лупенка, П. Саблука, А. Фукса, А. Холопова та ін. В їх публікаціях досліджуються актуальні складові цієї бага-

топранової проблеми, яка має визначальний характер для виходу аграрного сектору з кризового стану, відновлення матеріально-технічної бази, забезпечення розвитку конкурентоспроможного виробництва. Однак, незважаючи на багатоаспектність наукових досліджень, ряд питань, пов'язаних з особливостями інвестування в АПВ, залишаються відкритими і потребують більш детального вивчення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз та оцінка інвестиційної діяльності сільськогосподарського виробництва України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах підприємства агропромислового комплексу постали перед проблемою нагромадження власного капіталу для здійснення або модернізації виробництва. Невирішеним залишається питання отримання довгострокових позичок в комерційних банках. Водночас в агропромислому виробництві спостерігається тенденція скорочення обсягів фінансових ресурсів у господарствах усіх форм власності. Унаслідок цього сформований раніше ресурсний потенціал, особливо у сільському господарстві, рік у рік вичерпується. Фактичні строки експлуатації більшості основних засобів у 2-2,5 рази перевищують нормативні. Щорічне зношення основних засобів, насамперед технічних, у 10 разів перевищує їх оновлення. Через різке зниження платоспроможності сільськогосподарських товаровиробників фондоозброєність у галузі зменшилась у 4,5 рази.

В останні роки частка капітальних вкладень у розвиток сільського господарства України коливається в межах 5-7% (1992 р. вона становила 18,1%). Це зумовлено відсутністю фінансових можливостей сільськогосподарських товаровиробників. Як наслідок, сільськогосподарські підприємства зменшили закупівлю сільськогосподарської техніки порівняно з 1990 роком у 18 разів [10, с. 5]. Так, якщо 1990 року було закуплено 49400 одиниць тракторів та 9600 комбайнів, то 2013 року – 2788 тракторів та 524 комбайни.

У зв'язку зі щорічним зменшенням кількісного складу машинно-тракторного парку та його балансової вартості у сільськогосподарських підприємств зменшуються можливості використання амортизаційних відрахувань для оновлення основних засобів.

Крім того, тільки незначна частина цих коштів спрямовується на закупівлю техніки. Практично вся сума йде на поповнення оборотних коштів у зв'язку з їх дефіцитом.

Основні фонди України дуже зношені. Станом на початок 2013 р. ступінь їх зношеності становить 76,7%, у т.ч. в промисловості – 57,3; сільському господарстві – 34,6; будівництві – 55,1; на транспорті та зв'язку – катастрофічні 96%. Ці показники неухильно зростають, а коефіцієнт оновлення основних фондів становить лише 3%. За останні десять років середній термін служби основних засобів збільшився в 3,5 раза, у виробничій сфері – у 4,5 раза [6].

Загальний обсяг інвестиційних вкладень зростав до 1991 р. 1993 р. він зменшився більше ніж удвічі. Тенденція зменшення інвестицій в основний капітал зберігалася до 2000 р. Але, починаючи з 2001 року, спостерігається зростання інвестицій в основний капітал економіки в цілому і сільського господарства зокрема (табл. 1) [7].

Таблиця 1

Інвестиції в основний капітал сільського господарства України

Показник	2001 р.		2005 р.		2010 р.		2012 р.		2013 р.		2014 р.	
	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу	млн. грн.	% до загального обсягу
Всього	32573	100	93096	100	180575,5	100	273256	100	249873,4	100	219419,9	100
в т.ч. сільське господарство, мисливство	1552	4,8	4905	5,3	10817,7	6,0	18564,2	6,8	18175,0	7,3	18388,1	8,4

Аналізуючи дані таблиці 1, можна сказати, що 2014 року обсяги інвестицій в основний капітал сільського господарства у порівнянні з 2001 роком збільшилися в 11,8 раза. Питома вага інвестицій в сільське господарство в загальному їх обсязі по економіці також зростає відповідно на 3,6 відсоткових пункти. Зростання обсягу інвестицій не свідчить про інвестиційну привабливість сільського господарства країни у порівнянні з іншими галузями економіки.

Спроможність фінансувати капітальні інвестиції за рахунок власних коштів аграрних підприємств обумовлюється показниками фінансового стану. Аналіз загальних результатів сільськогосподарської діяльності підприємств протягом 2009-2013 рр. свідчить про те, що сільське господарство залишалося прибутковим, а рівень рентабельності сільськогосподарської діяльності 2013 р. складав 12%. При цьому слід відмітити, що позитивні фінансові результати діяльності демонструють переважно великі та середні підприємства галузі при виробництві рослинницької продукції, тоді як при вирощуванні худоби та птиці на м'ясо товаровиробники отримували збиток. Так, 2013 р. найбільш рентабельним було вирощування плодів і ягід (127,5%), винограду (99%), соняшнику (28,2%), картоплі (22,4%). Від'ємний рівень рентабельності отримали підприємства при відгодівлі великої рогатої худоби (-41,3%), овець і кіз (-36,2%) та птиці (-5,9%) [8, с. 60].

Хоча основним джерелом фінансування вітчизняного АПК залишаються власні кошти товаровиробників – майже 70%, особливу роль у фінансовій підтримці розвитку аграрного сектору повинна здійснювати держава через бюджетне фінансування державних і регіональних програм на безповоротній основі за рахунок коштів державного і місцевого бюджетів.

Найбільший обсяг фіскальної підтримки (майже 13 млрд. грн.) було надано аграрному сектору 2008 р. У наступні роки державна допомога сектору значно скоротилася, коливаючись від 9 до 10 млрд грн. у зв'язку зі складною економічною ситуацією в Україні та законодавчими змінами. 2013 року видатки державного бюджету на аграрний сектор склали майже 8,8 млрд грн., що на 10% нижче, ніж 2012 року. Як і 2012 року, заплановані витрати на агросектор були значно вищими (майже 20%) за фактично надані [9, с. 2].

Найвищий рівень виконання аграрного бюджету був 2007 року (майже 95%). Відтоді фактичний розподіл ресурсів був значно нижчим за запланований. Більше того, рівень виконання виробничих субсидій є значно нижчим за виконання заходів “зеленої скриньки” (“зелена скринька” охоплює заходи, що не спотворюють торгівлю або впливають на торгівлю незначним чином. Використання заходів “зеленої скриньки” дозволяється без жодних обмежень, оскільки вони підтримують політику вільної торгівлі і сприяють “здоровому” розвитку сектору у довгостроковій перспективі).

Зокрема, 2013 року було виконано лише 60% передбачених у бюджеті виробничих субсидій, у той час як лише 31% від запланованих витрат було виконано 2012 року. Така невідповідність шкодить інвестиційному клімату в аграрному секторі, оскільки сільгоспвиробники не можуть бути певні того, що заплановану державну підтримку буде реально надано.

За останні 7 років обсяг виробничих субсидій скоротився на 70%, сягнувши 2013 року 1,4 млрд. грн. Однак розподіл ресурсів за різними категоріями значно варіює. Фінансова підтримка тваринництва та рослинництва зменшилася на 80%, у той час як витрати на продовольчу безпеку (головним чином, заходи цінового регулювання) зросли більше, ніж у 40 разів, сягнувши 2013 року 497 млн. грн.

Згідно Закону № 719-VII про Державний бюджет України на 2014 рік на аграрний сектор передбачено майже 10,2 млрд. грн., що складає 2% видатків державного бюджету. Фіскальні видатки на 2014 рік є на 9% нижчими за заплановані 2013 року, але на 16% вищими за фактично надані 2013. У бюджеті 2014 року збільшено фінансування низки заходів “жовтої скриньки” (до “жовтої скриньки” належать заходи цінового регулювання та прямі виробничі субсидії, які спотворюють виробництво і торгівлю) порівняно до підтримки, наданої минулого року. Виробничі субсидії сягнули майже 2,3 млрд. грн., що на 62% більше, ніж було 2013 року. Державну підтримку тваринництва заплановано збільшити на 25% (до 900 млн. грн.), а фінансування закупівлі агротехніки НАК “Укragenrolizing” – більше ніж удвічі (до 192 млн. грн.). Підтримку розвитку хмелярства збільшено до рівня 700 млн. грн. 2013 р. на цю програму було заплановано 500 млн. грн., однак фактично надано лише 94 млн. грн.

Державна підтримка створення оптових ринків сільськогоспо-

дарської продукції може полегшити доступ до ринків для середніх і дрібних виробників та сприятиме покращенню якості та безпеки сільськогосподарської продукції. 2014 року на цю програму заплановано витратити 200 млн. грн. 2012 р. фінансування було заплановано на такому ж самому рівні, але надано лише 21%. Загалом, на цю програму було витрачено майже 280 млн. грн. протягом періоду з 2010 до 2012 року. Компенсація витрат Аграрному фонду на транспортування, переробку та експорт об'єктів державного цінового регулювання буде на 40% нижчою, ніж попереднього року (300 млн. грн.) [9, с. 3].

Для аналізу інвестиційної привабливості України розглянемо зовнішньоторговельну діяльність нашої держави. Основними партнерами зовнішньоторговельних відносин є Німеччина, Російська Федерація, Франція, Польща, США. За період 2010-I півріччя 2014 рр. Україна має постійно позитивне сальдо у сфері сільськогосподарства. Так, 2010 р. зовнішньоторговельне сальдо становило 1070647,8 тис. дол. США, 2011 р. мало найбільше значення – 1530172,1 тис. дол. США, і вже з 2012 р. почало спадати: 2012 р. – 979835,0 тис. дол. США, 2013 р. – 890407,1 тис. дол. США. За I півріччя 2014 р. це сальдо становило 115338,7 тис. дол. США, тобто у 4 рази менше обсягу піврічного сальдо 2013 р. Позитивне торговельне сальдо свідчить про високу конкурентоспроможність української сільськогосподарської продукції не тільки на ринку Європи, а й на світовому. Це дає змогу констатувати той факт, що Україна має високий потенціал до підвищення своїх позицій у продовольчій сфері. Найбільшу зацікавленість до української сільськогосподарської продукції виявляла Російська Федерація. Обсяг експорту до цієї країни набув найбільшого значення 2011 р. – 1847142 тис. дол. США, проте з 2012 р. почав спадати і 2013 р. обсяг експорту до Російської Федерації був на 8% меншим за 2012 р. і складав в абсолютному вираженні 1490731,9 тис. дол. США. За піврічним обсягом експорту сільськогосподарської продукції України до Російської Федерації можна стверджувати, що даний показник 2014 р. буде меншим майже на 40%. Падіння обсягу експорту даного виду продукції до вищенаведеної країни є зрозумілим, оскільки з 2011 р. Російська Федерація встановлювала заборони на ввіз української греч-

ки, молочних товарів, пшениці, солодошів тощо. Різке падіння обсягів експорту 2014 р. спровоковане політичними подіями, що відбуваються у наш час, наслідком чого є недоотримання Україною майже 403409,8 тис. дол. США. Другим найбільшим імпортером української сільськогосподарської продукції є Польща. Упродовж 2010-2012 рр. даний показник зростав значними темпами і 2012 р. становив 690427,7 тис. дол. США. Проте 2013 р. відбулося падіння обсягу експорту до Польщі на 30%, але, аналізуючи даний показник за I півріччя 2014 р., можна констатувати, що в подальшому падіння, можливо, не відбудеться [3, с. 89].

Як свідчать результати досліджень, минулого року темп приросту обсягів прямих іноземних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство мав позитивну динаміку – біля 14%. Основними країнами, які інвестували в аграрний сектор України, були Кіпр (45%), Німеччина (8,5%), Данія (8%), Велика Британія (5%), Польща (4,1%) та інші. Найбільш привабливими для іноземних інвесторів були рослинницькі галузі (56%) [8, с. 61].

Протягом першого півріччя 2014 року обсяги інвестицій в народне господарство мали тенденцію до скорочення внаслідок військових дій в східному регіоні України, нестабільного політичного та економічного середовища діяльності. Обсяг прямих іноземних інвестицій в сільське господарство України зменшився на 104,1 млн. доларів США (13,4%) – до 672,5 млн. доларів порівняно з обсягом інвестицій на початок року. Прямі іноземні інвестиції в усіх видах економічної діяльності держави зменшилися за перше півріччя 2014 року на 11,9% до 50 млрд. доларів США, а частка сільського господарства в них зменшилася з 1,4 до 1,3%. Капітальні інвестиції в сільське господарство в січні-червні 2014 року склали 6,3 млрд. гривень, що на 18% менше, ніж за аналогічний період минулого року. Таким чином, темпи відтоку інвестицій в сільському господарстві були навіть більше, ніж в цілому по економіці [5].

Як зазначає академік НААН Ю. Лупенко, інвестиційна діяльність у сільському господарстві уповільнилася, але, незважаючи на складну ситуацію в країні, зберігає відносну стабільність, що позитивно впливає на економіку держави. Так, рівень інвестиційної активності підприємств істотно коливався у розрізі регіонів. Якщо 2013 року на 1 га сільгоспугідь в середньому по Україні було вкладено 869 грн., то в Івано-Франківській області обсяги інвестицій перевищили цей показник у 3,1 раза і сягнули

2708 грн. При цьому у Запорізькій та Одеській областях рівень капіталовкладень був значно нижчий – 370 грн. на 1 га сільгоспугідь. Разом із тим підвищився рівень інвестиційної активності у сільськогосподарських підприємствах Лісостепу, зокрема Київської, Полтавської та Черкаської областей [1].

Формування сприятливого інвестиційного клімату, збільшення обсягів інвестиції є передумовою поступового відновлення економічного зростання країни. Тому інвестиційна державна політика має базуватись на комплексному підході, що поєднує механізми розвитку інвестиційного потенціалу країни, її регіонів та галузей, насамперед АПК. Водночас процес нарощення обсягів інвестицій у національну економіку стримує ряд таких чинників, як:

- непослідовна інвестиційна політика держави в аграрній сфері з переважанням принципів залишкового виділення бюджетних коштів та недосконалість механізмів їх використання;

- нерозвинена інноваційна інфраструктура, надмірний знос і відсутність умов не лише розширеного, а й простого відтворення основних засобів;

- монополізм переробників на ринках сільськогосподарської продукції та посередників, що зумовлює високі трансакційні витрати;

- низький рівень дохідності сільськогосподарських підприємств і несприятливі умови для ведення малого бізнесу на селі;

- низька ліквідність інвестицій та невирішеність проблеми іпотеки;

- недосконалий механізм економічних відносин між галузями, що призводить до низької рентабельності капіталу та недостатньої інвестиційної привабливості аграрного сектору, що негативно впливає на формування і розширене відтворення матеріально-технічної бази сільського господарства [2, с. 44].

Висновки і пропозиції. Незважаючи на політичну нестабільність у наш час, Україна має достатній потенціал для розвитку інвестиційної діяльності. Проте на сьогодні в Україні інвестиційна діяльність, що спрямована на розвиток аграрного сектору за рахунок усіх джерел фінансування, поки що не достатня для забезпечення стабільного розвитку цієї важливої галузі. Україна потенційно може бути однією з провідних країн по залученню іноземних інвестицій. Для на-

рошення потенціалу у даній сфері необхідно удосконалити механізм фінансування та здійснити ряд заходів щодо створення привабливого інвестиційного клімату для внутрішніх і зовнішніх інвесторів, що сприятиме підвищенню купівельної спроможності сільськогосподарських товаровиробників та захисту вітчизняних товаровиробників від конкуренції імпортованих товарів на внутрішньому ринку, підвищенню платоспроможного попиту населення, ефективності використання ресурсів та енергоефективності агробізнесу, значно полегшить доступ сільського господарства та харчової промисловості до сучасних технологій. Для цього слід наполегливо попрацювати над нормативно-правовою базою. Необхідно удосконалити фінансово-кредитний механізм через застосування програм пільгового кредитування, наращування частки довгострокових позичок. З метою розширення фінансово-кредитного обслуговування дрібних товаровиробників слід впроваджувати механізми формування кооперативної системи обслуговування сільського господарства на базі кооперативних банків, кредитних спілок, лізингових, страхових та інвестиційних компаній.

Список використаних джерел

1. В Україні сповільнилася інвестиційна діяльність у сільському господарстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.milkua.info/uk/news/8549/>
2. Дадашев Б.А. Інвестиційний розвиток сільського господарства України / Б.А. Дадашев // Агроінком. – 2013. – № 4-6. – С. 43-46.
3. Зайцева І.С., Коцюба О.В. Аналіз інвестиційної привабливості України в сучасних умовах. / І.С. Зайцева, О.В. Коцюба // Бізнесінформ. – 2014. – № 9. – С. 87-91.
4. Інвестиції в Україну: в трубу чи землю? [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.bbc.co.uk/ukrainian/business/2014/12/141211_investitions_agro_gas_or
5. Інвестиції в сільське господарство України впали на 13%. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ua.korrespondent.net/business/economics/3432410-investytsii-v-silke-hospodarstvo-ukrainy-vpaly-na-13>
6. Інвестиційний клімат в Україні та проблема реалізації інвестиційного потенціалу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу

<http://naub.oa.edu.ua/2014/investytsijnyj-klimat-v-ukrajini-ta-problema-realizatsiji-investytsijnoho-potentsialu/>

7. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2014 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.ukrstat.gov.ua/>

8. Куць Т.В. Фінансове забезпечення розвитку сільського господарства України. / Т.В. Куць. // Молодий вчений. – 2014. – № 11(14). – С. 60-62.

9. Огаренко Ю. Державні витрати в аграрному секторі: пообіцяти ще не означає виконати / Ю. Огаренко // Огляд аграрної політики. – Німецько-український агрополітичний діалог. – 2014. – Вип. № 1. – 4 с.

10. Супіханова Б. Інвестиційна політика в аграрному секторі України: проблеми та заходи щодо їх вирішення. / Б. Супіханова // Проект «Аграрна політика для людського розвитку». – 2003. – № 5. – 43 с.

Анотація. *Освещены особенности инвестиционной деятельности сельского хозяйства в Украине. Проанализирована динамика уровня бюджетного финансирования сельского хозяйства и тенденции его сокращения. Проведен анализ соответствия фактического распределения ресурсов согласно запланированным. Охарактеризовано распределение государственных ресурсов на растениеводство и животноводство. Проведен анализ иностранных инвестиций за 2013-2014 гг. Рассмотрена динамика внешнеторговой деятельности Украины за период 2010 - I полугодие 2014 г. в сельском хозяйстве. Определены проблемы, которые тормозят развитие инвестиционной деятельности и снижают конкурентоспособность отраслей сельского хозяйства. Приведены предложения по совершенствованию инвестиционной деятельности аграрного сектора.*

Ключевые слова: *инвестиции, сельское хозяйство, инвестиционный процесс, капитальные вложения, бюджетные расходы, субсидии, инвестиционный климат.*